

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever i förskoleklass

Stöd materialet är ett frivilligt komplement till det nationella kartläggningsmaterialet Hitta språket och Hitta matematiken

Innehåll

Om materialet	2
Aktuella begrepp	3
Andraspråksutveckling	4
Språklig medvetenhet	6
Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever – Hitta språket	7
Aktivitet 1. Vi berättar och beskriver	7
Aktivitet 2. Vi lyssnar och samtalar	10
Aktivitet 3. Vi kommunicerar med symboler och bokstäver	12
Aktivitet 4. Vi urskiljer ord och språkljud	14
Analys och uppföljning	17
Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever – Hitta matematiken	18
Aktivitet Mönster	19
Aktivitet Tärningsspel	20
Aktivitet Sanden/riset	21
Aktivitet Lekparken	22
Analys och uppföljning	23
Referenslista	24
Förslag på vidare läsning	24
Bildunderlag Sam	25
Hitta matematiken Begrepp	26

Om materialet

Stödmaterialet är frivilligt att använda och utgörs av stödtexter till det obligatoriska materialet *Hitta språket* och *Hitta matematiken*. Stödmaterialet riktar sig till lärare i förskoleklass som undervisar elever som är nya i det svenska språket och/eller elever som inte har kommit så långt i sin andraspråksutveckling i svenska. Stödmaterialet kan användas när det behöver göras vissa anpassningar i genomförandet av det obligatoriska kartläggningsmaterialet *Hitta språket* och *Hitta matematiken*. En sådan anpassning kan vara att läraren samarbetar med en flerspråkig lärare så att eleven kan få möjlighet att använda både svenska och sitt starkaste språk vid kartläggningen. Exempel på flerspråkiga lärare är modersmålslärare som arbetar på skolan eller inom huvudmannens organisation.

I lärarinformationen till *Hitta språket* och *Hitta matematiken* under rubriken anpassningar står att de aktiviteter som ingår genomförs i grupp där varje elev får tillfälle att tänka efter, uttrycka sig och kommunicera med lärare och andra elever. Om eleven inte visar eller säger något när aktiviteten pågår kan det ha olika orsaker och behöver inte innebära att eleven ännu inte behärskar det som kartläggs. Exempelvis kan detta gälla elever som har ett annat modersmål eller elever som inte har haft tillräcklig exponering av det svenska språket. Läraren behöver i sin kartläggning ta hänsyn till detta och uppmärksamma varje elev individuellt för att se vad de visar intresse för och hur de uttrycker sig, både med ord och kroppsspråk. Det kan ibland vara svårt för läraren att uppmärksamma en elevs kunnande och då kan vissa anpassningar behöva göras. Det kan till exempel vara att en elev får göra aktiviteten enskilt med läraren eller i par eller tillsammans med en modersmålslärare. Det kan också vara så att aktiviteten behöver genomföras i ett annat rum, eller med ett annat material som eleven visar nyfikenhet för. Anpassningar kan även behöva göras när det gäller hur lång tid aktiviteten tar och vid vilken tidpunkt på dagen som kartläggningen äger rum. Ibland kan även pauser och inslag av fri lek och rörelse behövas.

Stödmaterialet innehåller stödtexter till de olika aktiviteterna i *Hitta språket* och *Hitta matematiken* med de aspekter som är särskilt viktiga att tänka på vid kartläggning av flerspråkiga elever i förskoleklass. Materialet innehåller även texter om andraspråksutveckling, språklig medvetenhet och förklaring av aktuella begrepp.

En tidig kartläggning möjliggör för läraren att därefter planera och genomföra undervisning som stödjer elevernas språk-, läs-, skriv- och matematikutveckling. Ta gärna del av stödmaterialet för undervisning av flerspråkiga elever i förskoleklass: [Stödmaterial för undervisning av flerspråkiga elever i förskoleklass](#).

Stödmaterialet för kartläggning av flerspråkiga elever i förskoleklass är skrivet av

Christina Hellman
Stockholms universitet

Karin Pettersson
Nationellt centrum
för svenska som andraspråk

Aktuella begrepp

Andraspråk

Det eller de språk en individ utvecklar efter att tidigare ha utvecklat ett eller flera språk.

Flerspråkig

Den som på ett eller annat sätt använder två eller flera språk räknas som flerspråkig. Det behöver däremot inte betyda att språken har en likvärdig utveckling hos individen. Flerspråkiga elever är en heterogen grupp.

Fonologisk medvetenhet

Fonologisk medvetenhet innebär att eleven uppmärksammar det talade språkets ljudstruktur; sådant som kommer till uttryck i språklekar med rim och ramsor. Fonemmedvetenheten är en mer avancerad form av insikt, där eleven uppmärksammar att ord är uppbyggda av mindre ljudenheter, fonem, som /s/ /o/ och /l/ i sol.

Förstaspråk

Det eller de språk en individ först lärt sig att tala. Dessa språk benämns även som modersmål. Tidigare användes även benämningen hemspråk, men i dag betraktas det som en förlegad term.

Interkulturellt perspektiv

Mötet mellan individer från skilda kulturer och ömsesidig förståelse dem emellan. Ett förhållningssätt som innebär en öppenhet mot den mångfald av språk och kulturer som barn och vårdnadshavare representerar. En medvetenhet om varandras likheter och olikheter och där också undervisningen präglas av förståelse för skilda sätt att uppfatta kunskap, lärande och utbildning.

Kognition/kognitiv utveckling

Tankemässiga processer, som bland annat har med tänkande, memorerande, förståelse, analys och problemlösning att göra.

Kontext

Betyder ursprungligen språkligt sammanhang, men kan i en vidare bemärkelse betyda sammanhang eller omgivning.

Litteracitet

Begreppet litteracitet har sitt ursprung i den internationella beteckningen literacy. Begreppet har under senare år fått en vidare innebörd och innefattar skrift i alla former samt bilder. Berättande, med och utan bilder, ritande, sjungande och samtal, symboler samt olika läsning och skrivande är delar av detta utvidgade begrepp.

Ortografi

Olika sätt att nedteckna eller stava språk.

Skolspråk

I skolan möter eleven skolspråket som omfattar ett mer formellt språkbruk, skrivet språk och innehåller abstrakta och ämnesspecifika ord och begrepp.

Språklig bas

Basen är den språkbehärskning som behövs i vardagen och som framförallt omfattar ljudsystemet, basordförrådet, det grammatiska systemet samt grundläggande kunskap om att föra och följa ett samtal och textuell kompetens. Den språkliga basen förväntas barn behärska på sitt modersmål redan före skolstart.

Språk- och kunskapsutvecklande undervisning

En undervisning där lärare fokuserar både den språkliga aspekten och den ämnesmässiga aspekten i undervisningen. Läraren använder språket som ett verktyg för lärande där elever ges möjlighet att samtala, läsa och skriva om innehållet för undervisningen. Samtidigt är språkutveckling ett mål i sig, med de förmågor och kompetenser som styrdokumentet anger.

Starkaste språk

Begreppet starkaste språk avser det språk där eleven har störst ordförråd, mest utvecklad grammatik och lättast att uttrycka sig på. Normalt är det också det språk som eleven använder sig av mest och som talas i närmiljön. En del elever talar dock flera språk i hemmet och närmiljön och man behöver då avgöra vilket som är det starkaste av de språken.

Stöttning

Ett tillfälligt framåtsyttande stöd till eleven. Målet med stöttning är att ge eleven strategier för att lösa uppgiften/hantera sammanhanget så att eleven i senare skede klarar det på egen hand.

Transspråkande

Benämningen transspråkande har sitt ursprung i den internationella beteckningen translanguaging, som syftar på individens användning av alla sina språkliga resurser vid kommunikation med andra och i det egna inre tänkandet. I en transspråkande undervisning har alla språk lika värde och betraktas som källan till utveckling och lärande. Inom transspråkande anses en positiv syn på kulturell och språklig mångfald vara en förutsättning för att individens identitet ska utvecklas positivt.

Vardagsspråk

Vardagsspråket är det språk som används i vardagen, runt middagsbordet, i leken och på skolgården. Det brukar vara informellt, muntligt, personligt, konkret och innefattar ett vardagligt ordförråd.

Andraspråksutveckling

Det tar tid att utveckla ett andraspråk

Det är en vanlig uppfattning hos både vårdnadshavare och skolpersonal att yngre barn lär sig ett nytt språk på kort tid. Att det går snabbt stämmer när det gäller till exempel uttalsutvecklingen. För yngre barn går det ofta snabbt att lära sig nya språkljud och att få ett målspråksliknande uttal. Yngre barn kan också bygga upp *andraspråket* så att det fungerar för den vardagliga kommunikationen på relativt kort tid. Men att ha ett språk som räcker till för den vardagliga kommunikationen ska inte förväxlas med de krav som språket i undervisningen ställer. Klasskamrater som är födda i Sverige och som har svenska som sitt *förstaspråk* har sannolikt tillägnat sig en baskunskap i svenska som består av 8 000–10 000 ord. De har också lärt sig uttal, meningsbyggnad, böjningsmönster (syntax och morfologi) och samtalsregler. Det är ofta en lång väg innan elever som är nya i det svenska språket uppnår samma nivå. Hur lång tid det tar att utveckla andraspråket varierar mycket eftersom det är en mycket varierad grupp. Det är flera faktorer som påverkar hur snabbt det går, till exempel elevens ålder vid ankomst, tidigare skolgång och motivation. Hur likt förstaspråket är andraspråket har också betydelse. Dessutom har skolan en stor påverkan, till exempel genom hur undervisningen läggs upp och vilka förväntningar lärarna ställer på de elever som är nya i det svenska språket.

Vardagsspråk och skolspråk

Den *språkliga basen* som beskrevs i förra stycket stämmer till stora delar överens med det som kallas för *vardagsspråk*. Vardagsspråket är det språk som används i vardagen – runt middagsbordet, i leken och på skolgården. Det brukar vara informellt, muntligt, personligt, konkret och innefatta ett vardagligt ordförråd. När eleverna kommer till skolan möter de ett talat och skrivet *skolspråk* som omfattar ett mer formellt språkbruk och som innehåller abstrakta och ämnesspecifika ord och begrepp. För att få förutsättningar att tillägna sig kunskaper i skolans alla ämnen krävs därför att eleven behärskar skolspråket. Elever som är nya i det svenska språket behöver bygga upp både vardagsspråket och skolspråket parallellt. Att tillägna sig vardagsspråket tar cirka 1–2 år medan det tar betydligt längre tid att bygga upp skolspråket. Forskare har uppskattat att det tar mellan 3 och 8 år för barn som kom till målspråkslandet

vid 5–7 års ålder (Collier, 1987). I samma studie noterade man att elever med en ankomstålder på 5–7 år tillägnar sig skolspråket snabbare om de får möjlighet att utveckla ett skolrelaterat språkbruk på modersmålet.

Modersmålets roll i undervisningen

Modersmålet spelar en viktig roll både för elevernas identitet och för hur väl de kan tillgodogöra sig undervisningen. Tvåspråkighetsforskaren Jim Cummins tog redan 1979 upp modersmålets betydelse för möjligheterna att utveckla ett andraspråk. Han visade att utvecklingen av språkliga förmågor på modersmålet gynnar utvecklingen av språkliga förmågor på andraspråket. I skolan är det viktigt att eleven kan använda alla sina tillgängliga språkliga resurser i lärandet, till exempel sitt förstaspråk, gester och kroppsspråk. Att arbeta *transspråkande* i undervisningen är att se flerspråkighet som norm och att uppmuntra eleverna att använda sig av alla sina språkliga resurser. Det underlättar för eleverna att förstå nya begrepp. För läraren kan det till exempel vara att hälsa på eleverna på deras modersmål, uppmuntra eleverna att tänka på sitt modersmål eller att fråga efter begreppen på modersmålet. Om det finns klasskamrater som talar samma språk kan de få diskutera och förklara på modersmålet tillsammans. Det finns också många digitala översättningsprogram som läraren kan ha som stöd i kommunikationen och undervisningen.

Elevens starkaste språk

För många elever som är nya i det svenska språket är modersmålet deras *starkaste språk*, men det behöver inte alltid vara det. Begreppet starkaste språk avser det språk där eleven har störst ordförråd, mest utvecklad grammatik och lättast att uttrycka sig. Vanligtvis är det också det språk som eleven använder mest och som talas i närmiljön. Samtidigt finns det en del elever som talar flera språk i hemmet och närmiljön. Då behöver man avgöra vilket språk som är det starkaste, för att kunna använda det språket vid kartläggningen tillsammans med svenska. För elever med tidigare skolbakgrund, där det i skolan användes ett annat språk än modersmålet, kan det språket vara det starkaste i skolsammanhang. I samtalsunderlaget (s. 5) finns det förslag på frågor att ställa i samtal med vårdnadshavare för att ta reda på vilket som är elevens starkaste språk.

Andraspråksutveckling

Språk- och kunskapsutvecklande undervisning

En *språk- och kunskapsutvecklande undervisning* bygger på vad flera forskare (Cummins i Axelsson 2013, Thomas & Collier i Magnusson 2008, Gibbons 2018, Lindberg 2013 med flera) kommit fram till är faktorer som gynnar lärandet för andraspråkselever. I en språk- och kunskapsutvecklande undervisning planerar läraren för en undervisning där eleverna får lära sig språk i ett sammanhang där språk- och kunskapsutveckling går hand i hand. Undervisningen utgår från elevernas tidigare erfarenheter och kunskaper och kännetecknas av höga förväntningar och *kognitivt* utmanande uppgifter där eleverna får stort talutrymme och möjligheter att använda språket i en meningsfull *kontext*. I undervisningen har läraren planerat för rik och varierad *stöttning* utifrån elevernas förutsättningar och behov. Elevernas modersmål ses som en självklar resurs i undervisningen och lärandet.

Samarbete i kollegiet

För att ge elever som är nya i det svenska språket en bra start i skolan är det värdefullt med ett nära samarbete mellan de lärare som möter eleven. Enligt Läsa, skriva, räkna – en garanti för tidiga stödinsatser är det viktigt att lärarna i förskoleklass har ett väl fungerande samarbete med personal med specialpedagogisk kompetens. Om det är möjligt kan lärarna i förskoleklass med fördel också samarbeta med skolans lärare i svenska som andraspråk för att kunna anpassa undervisningen till de elever som inte har svenska som sitt modersmål. I arbetet med kartläggningen genom Hitta språket och Hitta matematiken kan lärarna i förskoleklass till exempel samarbeta med en modersmållärare eller andra lärare som talar elevens språk.

Samtalsunderlag för samtal med vårdnadshavare och elev

Varje elev som kommer till förskoleklass har med sig sin unika kombination av erfarenheter och förutsättningar. Det gäller i lika hög grad de elever som nyss har kommit till Sverige. Inför kartläggningen med Hitta språket och Hitta matematiken är det mycket viktigt att samla information om elevens bakgrund när det gäller språk och tidigare erfarenheter. På så vis kan läraren

genomföra kartläggningen och planera undervisningen på bästa sätt. Inför kartläggningen är det bra att gå igenom dokumentationen från tidigare samtal med elevens vårdnadshavare. Där finns värdefull information om eleven. Det är bra om följande frågor är besvarade:

- Hur länge har eleven varit i Sverige?
- Vilket eller vilka språk talas i familjen och med andra närstående?
- I vilka situationer används respektive språk?
- Finns det något i elevens språkutveckling som vårdnadshavarna har reagerat på?
- Har eleven gått i förskola eller skola tidigare?
  - Om eleven har det, vilket språk talades där och vilka bokstavs- och siffersystem mötte eleven då?
- Kan eleven läsa, skriva och räkna på något språk?

Exempel på frågor man kan ställa i samtal med vårdnadshavare som rör språk och *litteracitet* finns i stödmaterialet för undervisning av flerspråkiga elever i förskoleklass

Läs mer här: [Utgå från elevers erfarenheter och förkunskaper](#)

Om ovanstående information inte finns kan det inför kartläggningen vara bra att ha ett flerpartssamtal med eleven och vårdnadshavaren för att få mer kunskap om elevens bakgrund. Lärarens frågor kan bidra till att få en förståelse för var eleven befinner sig i sin språk- och kunskapsutveckling och hur eleven bäst kan stödjas i sin fortsatta utveckling. Här har man goda möjligheter att utbyta erfarenheter och tankar samt fördjupa relationen till både eleven och vårdnadshavaren. I samtalet är det bra om läraren intar ett *interkulturellt perspektiv* för att förebygga att det sker missförstånd på grund av språkbarriärer, kulturskillnader och skilda förväntningar. Att inta ett interkulturellt perspektiv innebär att ha en medvetenhet om varandras likheter och olikheter och präglas av en öppenhet mot den mångfald av språk och kulturer som finns i skolan. Det är bra om samtalet kan ske på elevens modersmål, med tolk eller med personal med god kompetens i språket. Det är en fördel om den som håller i samtalet också möter eleven i den dagliga verksamheten.

Språklig medvetenhet

Språklig medvetenhet har i forskning (till exempel Wolff 2017) visat sig ha ett tydligt samband med den kommande läs- och skrivinläringen i alfabetiska och stavelsebaserade skriftsystem. Språklig medvetenhet är en övergripande term för att beteckna elevens hållning till språket, det vill säga att eleven kan se språket utifrån, lägga märke till språkets form och skilja på språkets form och innehåll. Beroende på vilken språklig nivå som avses brukar man tala om syntaktisk, morfologisk, fonologisk, fonemisk samt semantisk och pragmatisk medvetenhet. Det är framför allt den fonologiska och fonemiska medvetenheten som uppmärksammas i samband med läsinläringen. Den *fonologiska medvetenheten* innebär att eleven uppmärksammar det talade språkets ljudstruktur: sådant som kommer till uttryck i språklekar med rim och ramsor. Fonemisk medvetenhet är en del av den fonologiska medvetenheten, där eleven uppmärksammar att ord är uppbyggda av mindre ljudenheter, som /s/ /o/ och /l/ i sol. Med den insikten har eleven goda förutsättningar att börja koppla språkljud till bokstäver.

Den språkliga medvetenheten, oavsett nivå, är inte knuten till ett specifikt språk. Den som är ny i ett språk kan förstås inte förväntas känna till just det språkets ljudstruktur och enskilda språkljud. Men själva grundinsikten kan finnas där och kan tillämpas allt eftersom eleven lär sig det nya språket.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 1 – Vi berättar och beskriver

Vi berättar och beskriver

Aktiviteten Vi berättar och beskriver syftar till att undersöka elevens generella språkförmåga. Om eleven talar flera språk är det viktigt att skilja på den samlade språkförmågan och hur väl eleven behärskar ett enskilt språk. En flerspråkig elevs förmåga att till exempel berätta och beskriva kan vara rikare än vad han eller hon kan uttrycka på ett språk som han eller hon håller på att lära sig. För att ge en elev som är ny i det svenska språket möjlighet att visa sina kunskaper är det bra om aktiviteten antingen sker på det starkaste språket eller, om så är möjligt, med hjälp av transspråkande, det vill säga att eleven kan använda sina samlade språkliga resurser. Det är då viktigt att den som bedömer uppmärksammar elevens kompetens i att beskriva eller förklara oavsett vilket eller vilka språk eleven använder.

Genomförande

Observationspunkterna i aktiviteten kan genomföras på olika sätt beroende på om det finns personal som talar samma språk som eleven, hur länge eleven har vistats i Sverige och hur långt eleven hunnit i sin utveckling av svenska. Eleven kan gärna använda alla sina språkliga resurser när han eller hon genomför uppgiften – det vill säga såväl svenska och andra språk som eleven talar som kroppsspråk och hänvisningar till bilder. Om eleven genomför aktiviteten huvudsakligen på svenska går det bra att eleven plockar in ord på det starkaste språket när han eller hon inte hittar dem på svenska. Att plocka in ord från sitt starkaste språk på rätt plats i frasen är ett tecken på språklig mognad. Det är en vanlig kommunikationsstrategi som bör uppmuntras.

Beroende på ovanstående faktorer kan följande alternativ för genomförandet användas:

- Ge instruktionen på svenska om eleven förstår och låt eleven genomföra aktiviteten huvudsakligen på svenska.
- Ge instruktionen på elevens starkaste språk och svenska och låt eleven genomföra aktiviteten huvudsakligen på svenska.
- Om eleven inte är redo att genomföra aktiviteten på svenska, ge instruktionen på elevens starkaste språk och genomför aktiviteten huvudsakligen på elevens starkaste språk.

OBSERVATIONSPUNKT

Kan berätta sammanhängande om något hon eller han har varit med om

Om modersmåls läraren eller en annan lärare som talar elevens starkaste språk (fortsättningsvis benämnd modersmåls lärare) finns att tillgå kan modersmåls läraren genomföra kartläggningen på elevens starkaste språk tillsammans med den undervisande läraren.

Om kartläggningen genomförs på svenska är det bra om den undervisande läraren genomför den tillsammans med en lärare som har kunskap om andraspråksutveckling och kompetens i att bedöma kunskaper hos elever med ett andraspråk i utveckling. Välj kontexter som hör till skolan om eleven ska berätta på svenska eftersom eleven kanske inte har ord på svenska för kontexter utanför skolan ännu. Det tar längre tid för elever att lära sig svenska ord och begrepp på sådant som hör till miljöer där modersmålet förmodligen dominerar, till exempel vid frukosten hemma.

1. För att ge en modell för vad eleven ska göra berättar den som genomför kartläggningen om någon gemensamt upplevd händelse, till exempel en gemensam lek, lektion eller utflykt. Om ni berättar på svenska, försäkra er då om att eleven förstår genom att till exempel be eleven återberätta.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 1 – Vi berättar och beskriver

2. Uppmana nu eleven att berätta om sina erfarenheter på ett liknande sätt.

Exempel på uppmaningar:

- Berätta om vad du gjorde i skolan eller på rasten i går.
- Berätta hur man går till matsalen.
- Berätta om hur en lek går till som du brukar leka.
- Berätta om något som du tycker om att göra.
- Berätta om en vanlig dag i förskoleklassen.

Uppmärksamma om eleven kan berätta sammanhängande och begripligt för andra. Om eleven berättar på svenska är det bra om den som gör bedömningen är medveten om att en berättelse med bara enstaka ord inte behöver betyda att eleven inte har förmågan att återberätta. Troligen beror det på att eleven ännu inte har hunnit utveckla det svenska språket så att det räcker till för att återberätta på ett sammanhängande sätt. För att få reda på om eleven inte har utvecklat förmågan ännu behöver elevens kunskaper bedömas när han eller hon berättar på sitt starkaste språk.

OBSERVATIONSPUNKT

Kan beskriva en sak eller en företeelse så att andra förstår

Utprovningar har visat att den här observationspunkten passar bra att genomföra i mindre grupp. Om det finns en eller flera elever i klassen som har samma språk som sitt starkaste språk kan de vara i samma grupp för att kunna transspråka, det vill säga använda alla sina språkliga resurser. Om det inte finns det och eleven inte är redo att genomföra observationspunkten på svenska är det bra om han eller hon får genomföra den tillsammans med modersmåls läraren.

Eftersom det finns en risk att en del av motiven på bildkortet inte är bekanta föremål för eleven så är det bra att använda bekanta föremål från skolan eller fritidshemmet, till exempel en penna, boll, bok, sax, sked eller leksak.

Denna arbetsgång är densamma som i Hitta språket:

1. Samla ihop ett antal föremål.
2. Tala om för eleverna att du ska visa hur de ska göra och att de behöver lyssna noga.
Säg: *Ni ska nu få gissa vad jag har här.*
3. Välj ett föremål och titta på det så att det bara är du som ser vad det är.
Beskriv föremålet med tre–fyra beskrivande drag utan att tala om vad det är.
Säg: *Vad kan det vara för något?* Låt eleverna svara.
Säg: *Nu ska ni få göra likadant.*
4. Låt en elev i taget välja ett föremål som hon eller han beskriver för de andra.
Observera att övriga elever inte får se föremålet.
5. Låt eleverna svara vad de tror att det är för föremål som beskrivits.

Uppmärksamma och notera om eleven kan beskriva föremålet eller företeelsen med ord som är anpassade till sammanhanget, till exempel ord för färg, form och funktion. Om eleven beskriver på svenska och inte använder ord som är anpassade till sammanhanget behöver den som gör bedömningen vara medveten om att det inte behöver betyda att eleven inte har förmågan att beskriva. Det kan i stället bero på att eleven ännu inte har hunnit utveckla det svenska språket så att det räcker till för att beskriva med ord som är anpassade för sammanhanget.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 1 – Vi berättar och beskriver

Kommunikationsstrategier

När det svenska språket inte räcker till är det vanligt att eleven använder kommunikationsstrategier som övergeneraliseringar, omskrivningar och nybildningar. Om eleven beskriver en sked kan ett exempel på övergeneralisering vara att eleven övergeneraliserar prepositionen *på* som i *på matsalen*, gör en omskrivning av bestick genom att säga *det man äter med* eller gör en nybildning av själva ordet *sked* genom att benämna det *soppgaffel*. Uppmuntra dessa kommunikationsstrategier eftersom de är ett viktigt redskap för att kunna göra sig förstådd och delta i samtal och lek. Om läraren är tveksam till att eleven har utvecklat förmågan att beskriva, behöver eleven få prova att beskriva på sitt starkaste språk. Först då kan läraren kartlägga om eleven inte har utvecklat förmågan att beskriva eller om det är kunskaperna i det svenska språket som inte räcker till.

OBSERVATIONSPUNKT

Visar intresse för vad andra säger

För att göra det möjligt att bedöma en elevs språkliga medvetenhet utifrån observationspunkten Visar intresse för vad andra säger behöver eleverna som genomför aktiviteten förstå varandra. Om det inte går att ordna en sådan grupp på skolan kan man se om eleven visar intresse när eleven talar med sin vårdnadshavare. Läraren kartlägger då elevens förmågor genom att iaktta eleven under aktiviteterna i föregående observationspunkter. Uppmärksamma och notera om eleven visar intresse för att lyssna och om eleven bekräftar det med sitt kroppsspråk eller genom att kommentera det som andra säger.

OBSERVATIONSPUNKT

Kan förstå en enkel instruktion

För att göra det möjligt för eleven att kunna följa instruktionen behöver den kommuniceras på ett språk som eleven förstår. Om instruktionen ges på svenska behöver läraren försäkra sig om att eleven förstår. Instruktionen bör handla om sådant som man vanligtvis gör i skolan och uttryckas på ett språk och med ett ordförråd som eleven har mött flera gånger och hunnit lära sig. För den här observationspunkten behöver instruktionerna innehålla tre–fyra led:

Exempel på instruktioner för uppdrag som eleven kan utföra:

- Hämta ett papper, en penna och en sax. Rita en boll på papperet. Klipp ut bollen.
- Gå till en stol. Sätt dig ner och säg *hej*.
- Gå till tavlan och rita en sol. Lämna sedan pennan till mig.
- Gå och hämta en bok. Ge boken till mig och sätt dig på en stol.

Uppmärksamma och notera om eleven kan förstå instruktionen genom att följa den. Om eleven inte följer instruktioner, skilj då på om det beror på förmågan att följa en instruktion eller på språkliga hinder för att kartlägga vilket stöd eleven behöver. Det kan vara specialpedagogiskt stöd, stöd för att utveckla sitt andraspråk eller både och.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 2 – Vi lyssnar och samtalar

Vi lyssnar och samtalar

Aktiviteten Vi lyssnar och samtalar syftar till att få en uppfattning om elevens erfarenheter av läsning och litteratur genom hur det kommer till uttryck i intresse för högläsning och aktivt deltagande i samtal kring texter. Inför kartläggningen av aktivitet 2 är det bra att vara medveten om elevens erfarenheter av litteracitetspraktiker eftersom de i hög grad påverkar elevens respons. Litteracitetspraktiker innebär elevens vanor, förväntningar och värderingar runt text och textanvändning. Hur väl elevens erfarenhet av litteracitetspraktiker liknar skolans påverkar elevens respons under kartläggningen. Hur man använder sig av texter är kulturspecifikt. En elev som växt upp i en miljö där man är tyst och lyssnar när någon läser kanske behöver uppmuntras för att delta i ett samtal om texten. En elev som växt upp i en miljö där det muntliga berättandet dominerar har kanske inte samma vana av att lyssna på högläsning av en bok och vet inte vad bilderna har för betydelse. En elev som verkar oförmögen eller ointresserad av att delta i reflekterande samtal kring texter kanske helt enkelt är ställd inför en ny situation.

För att ge elever som är nya i svenska språket möjlighet att visa sina kunskaper är det bra om kartläggningen antingen sker på det starkaste språket eller med hjälp av transspråkande där eleven kan använda sina samlade språkliga resurser. Genom modersmålslärares kan läraren få hjälp med att ta fram lämpliga texter på elevens starkaste språk. Det skulle till exempel kunna vara en bilderbok som höglästs i klassen som finns översatt till språket eleven talar. En tvåspråkig barnbok med parallelltext på svenska och elevens starkaste språk skulle också kunna användas så att läraren kan föra textsamtalet med eleven tillsammans med modersmålslärares.

OBSERVATIONSPUNKT

Visar intresse för högläsning och Kan delta i samtal om text och bild

Det är bra om dessa observationspunkter kartläggs vid samma tillfälle eftersom de hör ihop. För att kartlägga dem är det bra om läraren har skapat sig en bild av hur elevens erfarenheter av litteracitetspraktiker ser ut och tar hänsyn till det. För att göra läsningen och samtalet givande behöver läraren skapa ett sammanhang där eleven känner sig trygg och ställa utforskande frågor som uppmuntrar eleven till att berätta. Under samtalet kan läraren anpassa och omformulera frågorna eller stötta eleven genom att ge exempel utifrån sina egna erfarenheter. Om eleven inte är van vid att lyssna till högläsning eller att delta i samtal om text är det bra om läraren ger samtalet tid. Det kan också vara bra att läraren modellerar för eleven, till exempel genom att ställa frågor och själv tänka högt om dem eller att bjuda in eleven till att uttrycka sina tankar.

Här är exempel på frågor från Hitta språket att utgå från:

- När du ser bokens framsida, vad tror du att den kommer att handla om?
- Har du varit med om något liknande? Berätta!
- Vad tror du kommer att hända sedan?
- Är det något du tyckte var svårt att förstå?
- Om du var huvudpersonen, vad skulle du ha gjort då?
- Vad handlade boken om?
- Vad tyckte du om boken? Varför?

Uppmuntra även eleven att ställa egna frågor.

Uppmärksamma och notera om eleven visar intresse genom sitt kroppsspråk eller genom att kommentera eller ställa frågor under läsningen. Uppmärksamma och notera också om eleven kan återberätta textens innehåll eller om han eller hon vill höra mer om texten efter läsningen.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 2 – Vi lyssnar och samtalar

OBSERVATIONSPUNKT

Kan återge ett händelseförlopp

Denna observationspunkt kartläggs med fördel i nära anslutning till de föregående två eftersom eleven kan få återberätta texten som höglästes då. Eftersom det inte i alla delar av världen är lika vanligt att barn ritar som det är i Sverige kan det vara bra att eleven får möjlighet att återberätta med färdiga bilder som alternativ till att rita så att det inte blir alltför kognitivt krävande.

1. Berätta för eleven att de ska få återberätta handlingen.
2. Visa bilder som kopierats från berättelsens början, innehåll och slut.
3. Be eleven att lägga bilderna i rätt ordning och återberätta händelseförloppet.
4. Du kan också utifrån eleven välja att genomföra observationspunkten muntligt eller genom enkel dramatisering.

Uppmärksamma och notera om eleven kan återge ett händelseförlopp i texten med en början, ett innehåll och ett slut.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 3

– Vi kommunicerar med symboler och bokstäver

Vi kommunicerar med symboler och bokstäver

Aktiviteten Vi kommunicerar med symboler och bokstäver syftar till att kartlägga om eleven visar intresse för och har börjat kommunicera med hjälp av bokstäver och symboler. Förmågan att kommunicera med hjälp av bilder, symboler och bokstäver är inte språkspecifik, även om det är något man tillägnar sig via det egna språket. Det ställer inte heller samma krav på att läraren talar samma språk som eleven som i aktiviteterna 1, 2 och 4. Flera av observationspunkterna kan fångas upp spontant i den ordinarie undervisningen förutsatt att läraren uppmuntrar till transspråkande.

Det är bra om vanliga ord, begrepp, bokstäver och symboler från de språk som finns representerade i klassen uppmärksammas, används och finns synliga i klassrummet. Det kan ge läraren möjligheter att göra bedömningar utifrån observationspunkterna även om läraren inte behärskar elevens språk. Beroende på olika elevers förutsättningar kan aktiviteten behöva genomföras i en mindre grupp eller tillsammans med modersmålläraren. Undervisningen kan organiseras så att de elever som har samma modersmål/starkaste språk arbetar i grupp för att kunna dra nytta både av sin gemensamma språkliga bakgrund och av gruppens samlade kunskaper i svenska. Eleverna kan också ingå i en svenskspråkig grupp. Oavsett gruppsammansättningen är det bra om eleverna uppmuntras att utnyttja alla sina kommunikativa resurser: språk, gester, imitationer och bilder. Här finns rika möjligheter att jämföra ord och symboler och vad de står för.

Elever som har gått i skolan tidigare kanske redan kan läsa och skriva på något annat språk. Det brukar man få reda på i det första samtalet med elevens vårdnadshavare. Låt i så fall eleven läsa en enkel text på sitt tidigare skolspråk för att kartlägga alla fyra observationspunkter. För elever som har tidigare skolbakgrund innan ankomsten till Sverige är det också relevant att ta reda på var eleven befinner sig i sin läs- och skrivutveckling. Erbjud eleven ledning och stimulans utifrån den nivå som eleven befinner sig på. En elev som har lärt sig läsa på sitt starkaste språk kan få helt andra utmaningar än en elev som inte lärt sig läsa än.

OBSERVATIONSPUNKTERNA

Kan kommunicera genom att rita bilder/skriva bokstäver och symboler Visar intresse för bokstäver och Kan skriva sitt namn

Dessa observationspunkter hör starkt samman och uppmärksammas spontant i undervisningen och i den fria leken. När eleverna får skriva med talsyntes på digitala enheter kan läraren fånga upp om eleverna uppfyller dessa observationspunkter genom att iaktta eleven. I den fria leken leker elever ofta affär eller skola i den här åldern. Skapa miljöer för och uppmuntra dessa lekar för att kunna uppmärksamma vad eleverna gör och på så sätt få in underlag till observationspunkterna.

Var uppmärksam på om eleven visar intresse för att förmedla de bilder eller tecken han eller hon har ritat eller om han eller hon är nyfiken på vad kamraterna har gjort. Uppmärksamma och notera om eleven visar intresse för bokstäver genom att eleven spontant frågar vad det står exempelvis i en text, visar sina upptäckter med bokstäver, undrar vad läraren skriver, provar att läsa eller skriva, bygger ord eller frågar hur något stavas. Uppmärksamma och notera om eleven skriver sitt förnamn.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 3

– Vi kommunicerar med symboler och bokstäver

OBSERVATIONSPUNKTEN

Kan ange vad det står i vanliga ordbilder

Kartläggningen genomförs i en mindre grupp eller enskilt med eleven. Läraren visar ordbilder för eleven och frågar om eleven kan läsa dem.

Ordbilderna ska vara i dessa tre kategorier:

1. namn
2. välkända namn på symboler, till exempel skyltar och logotyper i vardagen
3. elevnära ord som ofta används i undervisningen och läses tillsammans, till exempel veckodagar, månader, pappa och mamma.

För elever som är nya i det svenska språket är det bra om ett språkspecifikt material tas fram i samarbete med modersmåls läraren. I kategori ett kan namn på elevens familjemedlemmar och några klasskompisar användas. Undersök vad eleven har för intressen och var eleven brukar vistas på fritiden för att välja lämpliga symboler och logotyper för kategori två. Om läraren i klassen uppmuntrar till transspråkande och har ordbilder av till exempel hälsningsfraser och veckodagar på väggen så används dessa för orden i kategori tre, elevnära ord. Kanske kan en del av orden läsas på svenska, beroende på hur länge eleven vistats i Sverige och hur långt eleven kommit i utvecklingen av det svenska språket.

Beroende på om det finns personal med kunskap i olika språk och hur långt eleven kommit i sin utveckling av svenska kan läraren använda följande alternativ för genomförandet:

1. Ordbilderna är skrivna på elevens starkaste språk, instruktionen ges på elevens starkaste språk och aktiviteten genomförs huvudsakligen på elevens starkaste språk.
2. Instruktionen ges på elevens starkaste språk och svenska och det finns ordbilder på båda språken.
3. Om eleven är redo för det så är både ordbilder och instruktionen på svenska och eleven genomför aktiviteten huvudsakligen på svenska.

Uppmärksamma och notera om eleven kan ange tre ordbilder från en eller flera av kategorierna. Notera om eleven känner igen ordet som en ordbild eller om eleven ljudar sig fram. Det är inte möjligt när det handlar om logotyper, bara i fråga om elevens namn och elevnära ord. För elever som är nya i det svenska språket ökar möjligheten att de kan ljuda sig fram om ordet är hämtat från elevens starkaste språk.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 4 – Vi urskiljer ord och språkljud

Vi urskiljer ord och språkljud

Samtliga observationspunkter i aktivitet 4 bör föregås av undervisning om att urskilja ord och språkljud i syfte att ge en rättvisande kartläggning av elevernas språkliga medvetenhet. Det är också bra om eleven har påbörjat sin andraspråksutveckling i det svenska språket.

Innan kartläggningen börjar är det bra om läraren tar reda på om eleven redan kan läsa på sitt starkaste språk. En elev som kan läsa på ett annat språk brukar ha stöd av det när han eller hon lär sig läsa på ett nytt språk. Syftet med aktiviteten är att tidigt få syn på om eleven börjat urskilja språkets mindre byggstenar och om eleven har kommit vidare i fonologisk medvetenhet.

Det kan ibland vara svårt för läraren att uppmärksamma en elevs kunnande och då kan vissa anpassningar behöva göras. En sådan anpassning kan vara att läraren samarbetar med en modersmåls lärare så att eleven kan få möjlighet att använda både svenska och sitt starkaste språk.

OBSERVATIONSPUNKT

Kan dela upp korta meningar i ord

Utgå från en text med bildstöd som är lätt att ta till sig. Det är bra om texten har enkla, korta meningar och enstaviga, ljudenliga ord. Nedan finns exempel på en sådan text som passar till bildkorten om Sam (sidan 25) och kan användas om läraren genomför aktiviteten på svenska. Om aktiviteten genomförs på elevens starkaste språk kan modersmåls läraren välja en egen text eller översätta texten om Sam. Texten kan behöva anpassas så att den har samma egenskaper som den svenska texten: enkla och korta meningar samt enstaviga och ljudenliga ord. Läraren och/eller modersmåls läraren tar fram texten och lägger ett antal markörer på bordet. Eleven ser inte texten. Läraren och/eller modersmåls läraren visar hur uppgiften går till genom att först läsa meningen tydligt och med betoning på varje ord. Därefter upprepas meningen samtidigt som en markör läggs ut för varje ord. När eleven har förstått uppgiften läser läraren och/eller modersmåls läraren upp meningen en gång på samma sätt som tidigare, läser meningen igen och ber eleven att lägga en markör för varje ord.

Här är Sam.

Sam är glad.

Sam är sex år.

Sam går i skolan.

Sam och Eva är kompisar.

Sam leker med Eva.

Sam läser en bok.

Nu ska Sam äta mat.

Läraren och modersmåls läraren noterar tillsammans om eleven kan urskilja orden i minst tre korta meningar.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 4 – Vi urskiljer ord och språkljud

OBSERVATIONSPUNKT

Kan urskilja första språkljudet i ord

I kartläggningarna på respektive språk kan bilderna i texten om Sam eller den text man valt användas. Från texten om Sam kan till exempel orden *Sam, skola, leka, Eva, läsa, äta* och *mat* användas. Läraren behöver komma överens med eleven om vad bilden föreställer och se till att eleven kan det ord som kommer att efterfrågas. Första språkljudet bör vara ett hålljud, en lång vokal eller en konsonant som /l/, /s/, /m/ /n/. När observationspunkten genomförs på elevens starkaste språk kan modersmålläraren tillsammans med den undervisande läraren välja ut ord som har de önskade egenskaperna, det vill säga enstaviga ord med ett initialt hålljud på det språket.

1. Läraren/modersmålläraren tar upp bildkortet med Sam.
2. Läraren/modersmålläraren visar upp bilden för eleven och säger: *Det här är en bild på Sam.*
Säg: *Sam, och uttala ordet sakta och tydligt.*
Säg: *Sam börjar med /s/.*
Säg: *Nu ska du göra likadant.*
3. Läraren/modersmålläraren visar upp ett bildkort för en elev.
4. Läraren/modersmålläraren säger ordet sakta och tydligt och ber eleven ange första ljudet.
5. Läraren/modersmålläraren visar ett bildkort för eleven ett i taget och upprepa aktiviteten tills kartläggningen är klar.

Läraren och modersmålläraren noterar tillsammans om eleven kan ange första språkljudet i minst tre ord som börjar på olika språkljud.

OBSERVATIONSPUNKT

Kan dela upp enkla ord i språkljud

Aktiviteten kan genomföras i anslutning till föregående aktivitet. Det är bra att använda bilder från texten om Sam eller från den text som valts. Från texten om Sam kan till exempel orden *Sam, leka, Eva, läsa, äta* och *mat* användas. Om eleven kan dela upp dessa ord kan läraren utmana med nya ord, till exempel *skola* och *kompisar*. Om aktiviteten genomförs på elevens starkaste språk behöver bildunderlaget anpassas så att bilderna återger välkända ord som är enstaviga och innehåller tre respektive fyra språkljud med ett initialt hålljud. Den undervisande läraren deltar tillsammans med modersmålläraren när kartläggningen sker på elevens starkaste språk.

1. Läraren/modersmålläraren visar ett bildkort som återger ett ord med tre språkljud.
Säg: *"Det här är en bild på Sam"*
Säg: *"Lyssna hur många ljud som hörs i Sam."*
Säg ordet Sam sakta och tydligt och visa antalet ljud genom att lägga en markör för varje ljud: /s/ /a/ /m/.
Säg: *Nu ska du göra likadant.*
2. Läraren/modersmålläraren visar upp ett nytt bildkort och säger ordet på bildkortet sakta och tydligt.
3. Läraren/modersmålläraren säger: *"Nu ska du lägga en markör för varje ljud i ordet på bildkortet"*.
4. Läraren/modersmålläraren genomför aktiviteten med en elev i taget tills kartläggningen är klar.

Läraren och modersmålläraren noterar tillsammans om eleven kan ange antalet språkljud i minst tre olika ord.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta språket Aktivitet 4 – Vi urskiljer ord och språkljud

OBSERVATIONSPUNKT

Koppla samman bokstäver med deras namn och språkljud

Om aktiviteten genomförs på svenska kan bokstavskorten i Hitta språket användas. Om aktiviteten genomförs på elevens starkaste språk tas bokstavskort fram som återger *ortografin* på det språket. Om sådana inte finns tillgängliga kan det vara bra om modersmåsläraren gör en egen uppsättning som kan kopieras upp. Bokstavskorten bör anpassas efter språkets ortografi. Alla ortografier markerar till exempel inte stor och liten bokstav. Modersmåsläraren visar hur uppgiften går till genom att själv välja ett bokstavskort och ange både dess bokstavsnamn och hur det låter.

1. Läraren/modersmåsläraren lägger bokstavskort framför eleven.
2. Läraren/modersmåsläraren ber eleven peka på en bokstav han eller hon känner igen.
3. Läraren/modersmåsläraren ber eleven ange bokstavens namn och språkljud för alfabetiska och stavelsebaserade skriftsystem.
4. Läraren/modersmåsläraren gör så tills kartläggningen är klar.
5. Läraren/modersmåsläraren noterar vilka bokstavs-ljud-kopplingar eleven kan göra.

Läraren och modersmåsläraren noterar tillsammans om eleven kan koppla samman minst fem bokstäver med deras namn och språkljud för alfabetiska och stavelsebaserade skriftsystem.

Analys och uppföljning

Analys och uppföljning

Läraren behöver uppmärksamma den elev som visar en indikation på att inte uppfylla de bedömningskriterier som senare ska uppfyllas i läsförståelse i årskurs 1 och bedömningskriterierna i svenska och svenska som andraspråk i årskurs 3 i grundskolan och sameskolan respektive årskurs 4 i specialskolan. Med stor sannolikhet så kommer många elever som är nya i det svenska språket visa en indikation på att inte uppfylla bedömningskriterierna i årskurs 1 och 3 då de språkliga kunskaperna i svenska ännu inte räcker till. Om det utifrån användning av materialet med en elev som är ny i det svenska språket visas indikation genomförs en särskild bedömning i samråd med personal med specialpedagogisk kompetens för att avgöra om och vilka extra anpassningar som behöver sättas in. Alla elever som är nya i det svenska språket behöver stöd i sin andraspråksutveckling och behöver stöttning av lärare med kunskap om andraspråksutveckling för att utveckla det svenska språket och stöd för att utveckla sitt modersmål. Att eleven får möjlighet att utveckla kompetensen i sitt modersmål ger eleven ökade möjligheter att tillägna sig kunskaperna i svenska.

Det är viktigt i den särskilda bedömningen att utreda om eleven behöver stöd av en lärare med kunskap om andraspråksutveckling, om eleven är i behov av specialpedagogiskt stöd eller både och. Det synliggörs genom att göra kartläggningen på båda språken och jämföra dem. Om eleven klarar aktiviteter på sitt starkaste språk men inte på svenska så behöver troligtvis inte specialpedagogiska åtgärder sättas in utan eleven behöver få stöd för att utveckla sitt andraspråk. Om läraren inte kunnat bedöma att eleven visat språklig medvetenhet utifrån en eller flera observationspunkter varken på svenska eller sitt starkaste språk behövs troligtvis specialpedagogiska åtgärder sättas in samtidigt som eleven får stöd att utveckla sitt andraspråk.

Kartläggningen av aktiviteterna 1–4 visar elevernas kunnande vad gäller språklig medvetenhet och språklig förmåga. I aktiviteterna 1–3 framgår hur det genom användning av materialet kan befaras att eleven inte kommer att uppfylla de bedömningskriterier som senare ska uppfyllas i årskurs 1 och 3. Om en elev inte visar intresse och nyfikenhet för aktiviteterna 1–3 varken på svenska eller sitt starkaste språk kan det finnas skäl att befara att eleven inte kommer att uppfylla de

bedömningskriterier som senare ska uppfyllas i årskurs 1 och 3. Att eleven visar intresse för aktiviteterna på sitt starkaste språk behöver dock inte betyda att eleven kommer att uppfylla bedömningskriterierna i årskurs 1 och 3, på grund av att han eller hon inte kommit tillräckligt långt i sin utveckling av svenska. För att ge en elev som är ny i det svenska språket förutsättningar att kunna uppfylla bedömningskriterierna behövs det tidigt sättas in stöd som är anpassat efter de förutsättningar och behov som en elev som är ny i svenska språket har.

Det finns skäl att befara att en elev inte kommer att uppfylla bedömningskriterierna i åk 1 och 3 om en elev varken på sitt starkaste språk eller svenska:

Aktivitet 1 inte berättar och beskriver så att andra förstår, och inte heller följer en instruktion

Aktivitet 2 inte deltar i samtal om innehållet i högläsning eller inte återger något av händelseförloppet

Aktivitet 3 inte kommunicerar med symboler, bilder eller bokstäver och inte heller känner igen sitt eget namn i skrift.

Eleven ska då skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar eller särskilt stöd.

En elev som kommit längre i sin kunskapsutveckling behöver extra utmaningar. För att ta reda på om en elev som är ny i det svenska språket behöver extra utmaningar är det bra om elevens kunnande kartläggs på det starkaste språket och att eleven får utmaningar på både det språket och på svenska. Utmaningar kan ges även om det inte finns personal att tillgå på elevens starkaste språk genom att använda sig av transspråkande.

”Dessutom ska undervisningen i de vardagliga aktiviteterna på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål.”

Ur syftesdelen i läroplanen för förskoleklass

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever - Hitta matematiken

Hitta matematiken

Kartläggningsmaterialet Hitta matematiken kartlägger elevernas matematiska tänkande och genomförs under den första terminen i förskoleklass. Nya elever kan komma när som helst under året. Om kartläggningen för eleven då inte är genomförd finns det inget som hindrar att kartläggningen genomförs så att stöd skyndsamt kan sättas in för de elever som behöver det.

När läraren genomför kartläggningen i matematiskt tänkande genom Hitta matematiken med elever som är nya i det svenska språket är det några aspekter som är viktiga att ta hänsyn till både i förberedelserna och under genomförandet. Om eleven är ny i det svenska språket räcker troligtvis inte elevens språkkunskaper i svenska till för att genomföra kartläggningen. Kartläggningen kan då genomföras på elevens starkaste språk. Den eller de som genomför kartläggningen bör förutom att tala elevens starkaste språk ha kompetens för att kunna analysera och tolka elevens svar och resonemang i en matematisk kontext. Den eller de behöver också kunna bedöma vilken nivå elevens visade kunskande befinner sig på. Utifrån den nivån ges eleven ledning och stimulans för att nå så långt som möjligt i sitt matematiska tänkande.

Om det inte finns någon personal som kan genomföra kartläggningen på elevens starkaste språk kan läraren som genomför kartläggningen ändå se elevens starkaste språk som en resurs och använda sig av det även om läraren själv inte talar det. Det kan exempelvis ske genom att

- uppmuntra eleven att använda sina olika språk
- ha förberett genom att ta fram viktiga ord och begrepp för aktiviteten på elevens starkaste språk
- använda digitala översättningsprogram för att översätta i stunden
- om möjligt, sätta samman par eller grupper av elever som talar samma språk så att de kan resonera tillsammans.

Varje aktivitet avser att ge läraren möjlighet att kartlägga hur eleven visar *nyfikenhet och intresse* för det matematiska innehållet i aktiviteten, hur utvecklad elevens förmåga att *pröva och använda olika idéer* är samt hur utvecklad elevens förmåga att *kommunicera och resonera* utifrån matematiska begrepp är.

När eleven visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet är fokus på hur eleven på olika sätt medverkar i aktiviteten. När eleven löser problem behöver elevens tankar och idéer ges stort utrymme och inte begränsas. Det innebär att alla kreativa metoder och förslag behöver få prövas och uttryckas på olika sätt. Det är bra om eleven ges utrymme att resonera och beskriva sina idéer så att läraren får syn på elevens resonemang. (Hajer & Meestringa 2020). När eleven prövar och använder olika idéer är det därför viktigt att eleven får resonera och pröva sig fram till en lösning. Flera idéer kan prövas, förkastas och utvecklas. Utifrån hur eleven tar sig an aktiviteten kan läraren få en uppfattning om var i sin kunskapsutveckling som eleven befinner sig.

Utöver det muntliga språket är det viktigt att ta till vara andra sätt att kommunicera. När eleven kommunicerar och resonerar kring sina idéer och lösningar behöver det inte enbart vara med ord utan också med kroppsspråk, gester eller miner. Elevens kunnande kan också uttryckas med bilder eller föremål. Läraren bör försöka förstå och tolka dessa sätt att kommunicera för att kunna väga in det i sin bedömning.

Den lärare som genomför kartläggningen bör förklara uppgiften för eleven genom att själv visa hur den går till. Det kan behöva göras fler gånger och med större variation än vad som behövs för de elever som har svenska som sitt modersmål eller starkaste språk. För att underlätta kommunikationen är det bra om det finns översättningar av de ord och begrepp som används i de olika aktiviteterna (se begreppslistan på s.27). För att undvika missförstånd bör den som genomför kartläggningen också vara uppmärksam på att vissa ord i matematiken har en vardaglig betydelse. Det kan vara ord som till exempel *rymmer* och *skillnad* som i vardagligt tal har betydelsen *flyr* och *olikhet*.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta matematiken – Aktivitet Mönster

Mönster

Aktiviteten Mönster är en lärarstyrd aktivitet där eleverna arbetar enskilt och i par. Eleverna använder konkret material, till exempel klossar, och ska med hjälp av det konkreta materialet följa, fortsätta och översätta mönster samt kommunicera och resonera kring sina metoder.

För elever som är nya i det svenska språket kan hela aktiviteten genomföras enskilt. Om det finns en modersmållärare eller en annan lärare som talar elevens starkaste språk (fortsättningsvis benämnd modersmållärare) kan han eller hon med fördel samarbeta med den lärare som genomför aktiviteten. Om det finns elever i klassen som har samma språk som sitt starkaste språk kan de vara i samma grupp för att kunna transspråka, det vill säga använda alla sina språkliga resurser.

OBSERVATIONSPUNKTERNA Visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet i aktiviteten och Prövar och använder olika idéer går att bedöma genom att iaktta elevens agerande och kroppsspråk.

OBSERVATIONSPUNKTEN Kommunicerar och resonerar om mönster kräver verbalt språk. Då är det bra om eleven får tala sitt starkaste språk. Om eleven använder svenska kan uttryck som *röd, grön, röd, grön* visa att eleven vill uttrycka *varannan* men saknar ord för det på svenska. Uttrycket *ingen blå* kan visa att eleven ser att det saknas en blå. Eleven kan kombinera verbalt språk och kroppsspråk för att kompensera för ord som han eller hon ännu inte kan på svenska, till exempel visa liten och stor med hjälp av händerna eller peka på ett föremål.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta matematiken – Aktivitet Tärningsspel

Tärningsspel

Aktiviteten Tärningsspel är en lärarstyrd aktivitet där eleverna spelar ett spel tillsammans men svarar enskilt på frågor om tal och antal. I aktiviteten används sifferkort. För en elev som nyligen har kommit till Sverige är det viktigt att eleven får använda sifferkort för det siffersystem som han eller hon är van vid. Det finns flera språk som använder andra siffersystem, till exempel arabiska, sorani, dari, persiska, pashto och urdu. Om eleven har mött ett annat siffersystem tidigare kan modersmålläraren hjälpa till att ta fram sifferkort. För att veta hur läraren går vidare med undervisningen är det viktigt att skilja på om eleven inte visar kunskap om tal eller antal på grund av att han eller hon inte känner igen siffersystemet eller på grund av att eleven inte förstår till exempel ett-till-ett-principen eller kardinaltalsprincipen. Bedömningen kan visa om eleven behöver undervisning om siffersystemet, om någon eller flera räknepprinciper eller både och.

För elever som är nya i det svenska språket kan hela aktiviteten genomföras enskilt och i samarbete med en modersmållärare. Om det finns elever i klassen som har samma språk som sitt starkaste språk kan de vara i samma grupp för att kunna transspråka.

OBSERVATIONSPUNKTEN Visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet i aktiviteten går att bedöma genom att iaktta elevens agerande och kroppsspråk. För att bedöma **OBSERVATIONSPUNKTEN** Prövar och använder olika idéer får läraren underlag både genom att iaktta elevens kroppsspråk, till exempel att eleven pekar på föremålen eller grupperar föremålen medan han eller hon räknar, och genom det verbala språket. Eleven bör få välja själv vilket språk han eller hon vill räkna på. **OBSERVATIONSPUNKTEN** Kommuniserar och resonerar om tal och dess värden kräver verbalt språk och där bör eleven få tala sitt starkaste språk. Om eleven använder svenska bör man vara uppmärksam på om eleven försöker uttrycka något på ett annat sätt för att kompensera för ord som eleven ännu inte kan på svenska, till exempel genom att använda ett annat ord eller att kombinera verbalt språk med kroppsspråk.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta matematiken – Aktivitet Sanden/riset

Sanden/riset

Aktiviteten Sanden/riset är en aktivitet där eleverna i grupp ska kommunicera och resonera kring mätning och mätandets princip med informella mätverktyg. Eleverna experimenterar, reflekterar, prövar och omprövar både sina egna och de andra elevernas idéer. I aktiviteten är det viktigt att eleverna lyssnar och förstår varandra. För att ge eleven möjlighet att delta i diskussionerna och visa sina kunskaper är det alltså en förutsättning att han eller hon förstår de andra eleverna. Innan eleverna börjar lösa problemet ska de tillsammans berätta om vilka metoder de vill pröva och enas om en metod. Aktiviteten kan alltså inte genomföras enskilt eftersom den förutsätter interaktivitet.

För elever som är nya i det svenska språket kan aktiviteten genomföras på elevens starkaste språk i samarbete med en modersmåls lärare. Interaktionen och samtalen mellan eleverna behöver då översättas. Om det finns elever i klassen som har samma språk som sitt starkaste språk kan de vara i samma grupp för att kunna använda alla sina språkliga resurser.

OBSERVATIONSPUNKTERNA Visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet i aktiviteten och Prövar och använder olika idéer går att bedöma genom att iaktta elevens agerande och kroppsspråk. **OBSERVATIONSPUNKTEN** Kommunicerar och resonerar om mätandets princip kräver verbalt språk och där är det bra om eleven får tala sitt starkaste språk. Om eleven använder svenska kan uttryck som *lika* kombinerat med att eleven pekar på två skålar med sand eller ris visa att eleven vill tala om att det är lika mycket innehåll i båda skålarna. Om eleven saknar ord på svenska kan det hända att han eller hon använder strategin att kombinera verbalt språk med kroppsspråk för att kompensera.

Stöd för kartläggning av flerspråkiga elever

Hitta matematiken – Aktivitet Lekparken

Lekparken

I aktiviteten Lekparken ska eleverna i grupp kommunicera och resonera kring rumsuppfattning och olika perspektiv. Eleverna prövar och använder olika idéer och ska genom samtal komma fram till var barn i lekparken befinner sig vid olika situationer. Uppgiften utgår ifrån en stor bild och sex mindre bilder, där eleverna behöver växla mellan olika perspektiv. Inledningsvis ska eleverna tillsammans med läraren titta på och prata om den stora bilden så att läraren kan försäkra sig om att eleverna förstår vad allt föreställer. I aktiviteten är det viktigt att eleverna lyssnar på varandras resonemang och att de förstår varandra. Aktiviteten kan därför inte genomföras enskilt eftersom den förutsätter interaktivitet. För att ge eleven möjlighet att delta i diskussionerna och visa sina kunskaper är det alltså en förutsättning att han eller hon förstår de övriga eleverna. Aktiviteten kan genomföras på elevens starkaste språk i samarbete med en modersmålslärare och interaktionen eller samtalen mellan eleverna behöver översättas. Om det finns elever i klassen som har samma språk som sitt starkaste språk kan de vara i samma grupp för att kunna använda alla sina språkliga resurser.

OBSERVATIONSPUNKTERNA Visar nyfikenhet och intresse för det matematiska innehållet i aktiviteten och Prövar och använder olika idéer går att bedöma genom att iaktta elevens agerande och kroppsspråk.

OBSERVATIONSPUNKTEN Kommunicerar och resonerar om rum, perspektiv och tid kräver verbalt språk och där är det bra om eleven får tala sitt starkaste språk. För elever som är nya i det svenska språket bör läraren också försäkra sig om att eleven är bekant med de olika redskap som barnen på bilden leker med. Det är inte säkert att eleven har ord för redskapen, varken på modersmålet eller svenska, om eleven nyligen kommit till Sverige. Om eleven använder svenska bör läraren vara uppmärksam på om eleven använder sig av några strategier för att uttrycka sin kunskap när det svenska språket inte räcker till och väga in detta i sin bedömning. Det kan till exempel vara att eleven kombinerar verbalt språk med kroppsspråk för att kompensera för ord som eleven ännu inte kan på svenska, till exempel genom att peka på dammen för att visa att det är den eleven menar. Andra strategier kan vara att eleven använder ord på andra språk, överanvänder ord, till exempel *gå* för all förflyttning, eller använder sig av omskrivningar, till exempel genom att säga *den man åker på* istället för *rutschkana*.

Analys och uppföljning

Analys och uppföljning

Läraren behöver uppmärksamma den elev som visar en indikation på att inte uppfylla de bedömningskriterier som senare ska uppfyllas i årskurs 3 i matematik i grundskolan och sameskolan respektive i årskurs 4 i specialskolan. Det är viktigt att ta reda på grunden till att eleven inte visar de förmågor som kartläggs. Om eleven inte visar eller säger något när aktiviteten pågår behöver det inte tyda på svårigheter med det matematiska innehållet. Det kan handla om ovana vid att resonera kring den typen av aktiviteter och/eller otillräckliga kunskaper i svenska. Det är också naturligt att elever visar större intresse för vissa matematiska aktiviteter än för andra. Om kartläggningen enbart sker på svenska är det extra viktigt att läraren i sin bedömning uppmärksammar elevens samlade kommunikativa resurser, hur eleven agerar och elevens kroppsspråk. Där det är möjligt är det värdefullt om kartläggningen görs på båda språken. Om eleven klarar aktiviteter på sitt starkaste språk men inte på svenska så behöver troligtvis inte specialpedagogiska åtgärder sättas in, utan eleven behöver fortsatt stöttning i sin utveckling av svenska. Om eleven inte klarar av aktiviteter vare sig på sitt starkaste språk eller på svenska behöver troligtvis specialpedagogiska åtgärder sättas in samtidigt som eleven får stöd att utveckla sitt andraspråk.

Aktiviteterna Mönster, Tärningsspel, Sanden/riset och Lekparken ställer olika krav på elevens språkliga förmåga och läraren behöver därför vara lyhörd för det. I aktiviteten Mönster finns stora möjligheter att visa sitt kunnande icke-språkligt, genom kroppsspråk och gester där eleven pekar, frågar och prövar sig fram. I aktiviteten Tärningsspel behöver läraren försäkra sig om att eleven är förtrogen med det siffersystem som används. Aktiviteten Sanden/riset bygger på interaktion mellan olika elever och kräver att de förstår varandra så att de kan utbyta idéer och samarbeta. Om kartläggningen inte sker på elevens starkaste språk utan med hjälp av transspråkande behöver läraren särskilt uppmärksamma och ta hänsyn till elevens totala kommunikativa repertoar. Även aktiviteten Lekparken bygger på interaktion mellan eleverna och samma villkor för bedömningen gäller. Här behöver läraren också inför bedömningen ha försäkrat sig om att eleven förstår vad redskapen används till och vad de kallas, både på sitt starkaste språk och på svenska.

Om lärarens samlade bedömning är att eleven inte visar intresse och nyfikenhet i någon av aktiviteterna i Hitta matematiken kan det finnas skäl att befara att eleven inte kommer att uppfylla de bedömningskriterier som senare ska uppfyllas i årskurs 3.

- För Mönster gäller det om en elev inte visar nyfikenhet och intresse för att följa, översätta och fortsätta mönster.
- För Tärningsspel gäller det om en elev inte visar nyfikenhet och intresse för uppgifter i taluppfattning.
- För Sanden/riset gäller det om en elev inte visar nyfikenhet och intresse för att lösa problem inom mätning.
- För Lekparken gäller det om en elev inte visar intressen och nyfikenhet för att lösa problem inom rumsuppfattning.

Eleven ska då skyndsamt ges stöd i form av extra anpassningar eller särskilt stöd.

En elev som kommit längre i sin kunskapsutveckling i matematik behöver extra utmaningar. För att ta reda på om en elev som är ny i det svenska språket behöver extra utmaningar är det bra om elevens kunnande kartläggs på det starkaste språket och eleven får utmaningar på både det språket och på svenska.

Utmaningar kan ges även om det inte finns personal att tillgå på elevens starkaste språk genom att använda sig av transspråkande.

Referenslista

Axelsson, M. (2013). *Flerspråkighet och lärande*.
I Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) (2013). *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle* (s. 547–577). (2.uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Collier, V. (1987). *Age and rate of acquisition of second language for academic purposes*. *Tesol Quarterly*, 2(4), 617–641.

Cummins, J. (1979). *Linguistic interdependence and the educational development of bilingual children*. *Review of Educational Research*, 49, 2, 222–251.

Gibbons, P. (2018). *Stärk språket, stärk lärandet: språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. 5 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Lindberg, I. (2013). *Samtal och interaktion i andraspråksforskning* i Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.) (2013). *Svenska som andraspråk: i forskning, undervisning och samhälle* (s. 481–518). 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Magnusson, U. (2008). *Språk i ämnet*. Stockholm: Skolverket.

Melby-Lervåg, M., Halaas-Lyster, S.A., & Hulme, C. (2012). *Phonological Skills and Their Role in Learning to Read: A Meta-Analytic Review*. *Psychological Bulletin* 138 (2), 322–252.

Myndigheten för skolutveckling. (2008).
Mer än matematik: [\(läs mer här\)](#)

Sterner, G. (2014). *Tänka, resonera och räkna i förskoleklass*. Nationellt centrum för matematikutbildning

Wolff, U. (2017). *Fonologisk medvetenhet*. Stockholm: Skolverket.

Förslag på vidare läsning

Skolverkets stödmaterial för undervisning av flerspråkiga elever i förskoleklass [\(läs mer här\)](#)

Björklund, C. (2010). *Ett, två, många. Om barns tidiga matematiska tänkande*. Liber AB.

Björkman, A. (2016). *Flerspråkiga elever och matematisk begreppsbildning*. Gudrun Malmers stiftelse: rapporter. Malmö Universitet.

Hajer, M., Kindenberg, B. och Ramsfeldt, S. (2016). *Språkutvecklande arbetssätt i matematik*. [\(läs mer här\)](#)

Hajer, M & Meestringa, T. (2020). *Språkinriktad undervisning - en handbok*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Hansen Wagner, Å.K., Uppstad, P.H. och Strömqvist, S. (2010). *Den flerspråkiga människan*. Studentlitteratur

Hedman, C. (2017). *Läsförståelse med flera språk som resurs*, [\(läs mer här\)](#)

Lundberg, I., Rydkvist, M. och Strid, A. (2018). *Bornholmsmodellen - Språklekar i förskoleklass*, tredje upplagan. Stockholm: Natur & Kultur.

Novosel, Y. (2018). *Flerspråkighet som resurs i förskoleklassen*, [\(läs mer här\)](#)

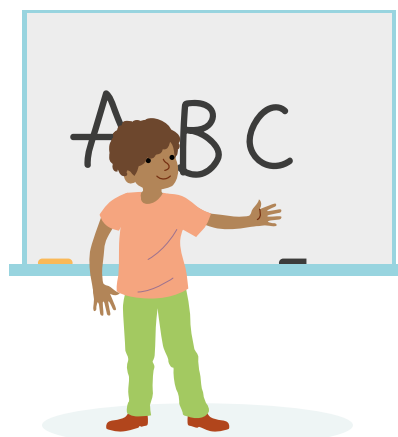
Pettersson, K. (2021). *Språk- och kunskapsutvecklande undervisning F-3, genrepedagogik, ASL och digitala resurser*. 3 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket. (2018). *Greppa flerspråkigheten, en resurs i lärande och undervisning*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2012). *Greppa språket! Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*. 2 uppl. Stockholm: Skolverket.

Wedin, Å. (2011). *Språkande i förskolan och grundskolans tidigare år*. Lund: Studentlitteratur.

Bildunderlag Sam

Hitta matematiken

Begrepp

Mönster	Ruta	Kommer före	Gungbräda
Mönster	Föremål	Saknas/Fattas	Gungor
Färg	Kub	Vänt upp	Rutschkana
Form	Spelmarker	Vänt ner	Klätterställning
Färgerna (Namn på de färger du valt på föremålen)	...Det föremål som har valts	Sanden/riset	Damm
Kloss (Namn på föremålet du valt: gem, nalle, pärla...)	Slå (om)	Hjälpas åt	Träd
Likadan, samma	Tal	Kärl (översatt namn på kärnen som används, t.ex. kopp, skål)	Kulle
Fortsätt	Antal	Skål	Bänk
Lägg dit	Störst	Rymmer/innehåller/får plats	Trehjuling
Upprepas	Minst	Ordna efter storlek/storleks- ordning	Bildkort
Passar	Fler	Rymmer mest	Uppifrån
Fattas (Saknas)	Mer	Rymmer minst	Titta framåt
Hur många?	Flest	Dela på	Framför
Lägg tillbaka	Mest	Lika mycket var	Bakom
Tärningsspel	Färre	Lika mycket	Bredvid
Tärning	Mindre	Högre	Mitt emot
Spelplan	Lika många	Hälla	Visa
Sifferkort	Hur många?	Lekparken	Årstid
1-2-3... (talserien upp till 10)	Kommer efter	Sandlåda	Sommar, höst, vinter, vår
Antal			